

nak. De a tehetségnek esztétikai-erkölcsi kötelessége, hogy egyre nagyobb feladatok elé állítsa magát, máskülönben az ajándékba kapott képesség sorvadni kezd.

Félelemmel vegyes várakozással vettem hát kézbe a harmadik verseskötvet. A könyv fedelén a szimbolista Jean Delville festménye, *A Sátán kincsei*. Ez tetszik. A borító fekete-piros-fehér. Az ősi színek. Ez is tetszik. Belelapozok. Az első versből (*Hullámok*) kiderül, hogy a part kifosztott halott, a hatyúk fásult menekültek, a fák kiáltások, a hullámok pedig eltalált katonák. A következőből (*Részeg alkonyat*) megtudjuk, hogy az alkonyat bor, ami végigömlik a tájon, a fák eszelős részegek, szerteszáll levelek pedig fényes sikolyok. És így tovább, forgolódnak a trópusok, mint a tőkés birodalmak, és csak szaggatják a világot. A legfájdalmasabb pedig az, hogy itt van minek szétszakadni. A belső tükörképeikbe áttolt képek ugyanis, mielőtt némán kialsznak, olyan érzékenységről adnak hírt, ami nem adatik meg minden költőnek. Ezt az érzékenységet kellene ápolni, kiművelni, gondozni. A pusztán metaforikus képkezelési attitűd veszélye abban áll, hogy amit a szem lát, azt gondolkodás nélkül adja oda a belső szemnek. Regisztrálja, hogy az mit lát, és a két képet egymás mellé fekteti. Ez a látható valóságot megremegetti ugyan, elindítva azt valami mélyebb láthatóság felé, csak hogy oda sosem érkezik meg, mert annak az alvilágnak a kapuját a gondolat fűriái őrzik. Az ő szívüket csak a gondolat lágyítja meg. Túl kell járni az eszükön. Ott, a gondolat termeiben már szabad ellágyulni, mert a látványnak ott már van iránya.

A kötet legjobb verseit (*Valami jön, Szemek, Arcomba lámpafény*) éppen azért érzem kimagaslónak, mert lelki energiájuk könnyedén átúti a metaforikus toporgás unalmas mezejét. Ám a tendencia elszomorít; pontosabban az, hogy nincs tendencia. A kötet végére már-már zsibbasztóan üresnek érzem azt a szemhatárt, amit a – végül mechanikussá váló – metaforikus technika megnyit. Barna T. Attila nemzedékének egyik legjobb költője. Három kötete megjelent. Itt az ideje, hogy hallgasson a delphoi jósdá imperatívuszára, és végre azzá váljon, ami.

Végh Attila

HIÉL

A februári szám tartalmából:

MI TÖRTÉNIK VELÜNK? A rendszerváltozás „regénye”

ABLONCZY LÁSZLÓ, ÁCS MARGIT, ALBERT GÁBOR, ALEXA KÁROLY, BOGÁR LÁSZLÓ, BOGÁRDI SZABÓ ISTVÁN, BORBÁNDI GYULA, CSATH MAGDOLNA, CSÓRI SÁNDOR, DOBOS LÁSZLÓ, DÖBRENTAI KORNÉL, FASANG ÁRPÁD, FEKETE GYULA, KINDLER JÓZSEF, KODOLÁNYI GYULA, NAGY GÁSPÁR, N. PÁL JÓZSEF, POZSGAY IMRE, TORNAI JÓZSEF, TÓKÉCZKI LÁSZLÓ, VERES ANDRÁS *írásai*

A Babits-levelezés kritikai kiadásáról

Babits Mihály levelezése 1890–1912. I–IV. (1998–2005.)

„Rossz szokás és szórakozottság, hogy megírt leveleimet sokszor hetekig elfelejtem feladni” – írta Lukács Györgynek Babits Mihály Fogarásról 1910 decemberében. A költő önmagát rest levélírónak tartotta, édesanyja, húga, barátai valamint távolabbi ismerősei is gyakran jegyezték meg neki, hogy milyen sokára válaszolt levelükre – ha egyáltalán válaszolt. Ennek ellenére halála után mintegy tízezer darab-ból álló levéltanyag maradt az utókorra. Az iratok többségét Babitsnak címezték, magától a költőtől lényegesen kevesebb levél maradt fenn. Ennek oka az említett lanya választásadási kedv mellett az, hogy a címzettek kiterjedt köre miatt sok levél elkallódott. A levelezés anyaga azonban mennyiségében így is „Goethe és Schiller, Thomas Mann, Stefan Zweig, Kazinczy Ferenc és Arany János levelezéséhez hasonlítható.”¹ Ez az óriási irattömeg a huszadik századi magyar irodalom egyik megkerülhetetlen alakjának belső és külső tükörképe. Egyszerre tájékoztat egy az otthoni környezetéből irodalmi hajlamai és alkata miatt kiszakadó fiatalemberrel s az elszakadás ellenére megmaradó kapcsolatról; a „boldog békeidők” koráról és a forradalmak, háborúk szaggatta országról; egy pályakezdő költő első önálló lépéseiről és a beérkezéssel együtt járó „országos hírről”; barátságokról és kényszerű eltávolodásokról; elképzelésekről, vágyakról és műhelytitkokról. Egyúttal megmutatja azt is, mennyi lehetőséget rejt magában az Európában oly nagy múltra visszatekintő levél műfaja, mely a hétköznapi üzeneteinek továbbításától kezdve az érzelmi megnyilvánulásokon keresztül az esztétikai elveket tárgyaló eszme-futtatásig annyi mindennek képes teret adni. 1998 óta jelennek meg a költő levelei az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén Sipos Lajos vezetése alatt álló munkacsoport gondozásában, az iratokat feldolgozó kritikai kiadás immár a negyedik kötetnél tart.²

A kiadás hátterében – szövegtárolási módszerként – ott áll a genetikus kritika elmélete, mely szakít az ultima manus elvével, célja nem egy hibáktól megtisztított („emendált”) alapszöveg, hanem egy mű alakulástörténe-

1 Sipos Lajos: A levél mint irodalomtörténet: Babits Mihály levelezése = S. L., Új klasszicizmus felé..., Bp., Argumentum K., 2002, 172.

2 Babits Mihály levelezése 1890–1906, s. a. r. Zsoldos Sándor, Bp., Historia Litteraria Alapítvány – Korona Kiadó, 1998.; Babits Mihály levelezése 1907–1909, s. a. r. Szőke Mária, Bp., Akadémiai K., 2005.; Babits Mihály levelezése 1909–1911, s. a. r. Sáli Erika, Tóth Máté, Bp., Akadémiai K., 2005.; Babits Mihály levelezése 1911–1912, s. a. r. Sáli Erika, Bp., Magyar Könyvklub, 2003.

tének a bemutatása, amelybe beletartoznak a vázlatok, az első fogalmazványok, levelek, naplók és a különböző kiadások (melyek a szerző halála után is sorjáznak). A folyamat áll a középpontban, egy dinamikus változás, nem egy statikus kép. Egy mű történetéhez hozzátartozik saját elő- és utótörténete is. „A modern életművek esetében a genetikai kritika vizsgálódásának ott lehet igazán gyümölcsöző eredménye, ahol jelentős mennyiségű szerzői kézirat vagy több autorizált kiadás áll a kutatás rendelkezésére.”³ Ez Babits hagyatékának esetén fönnáll, s a helyzet szerencsésnek mondható ebből a szempontból, hiszen a huszadik század viharai nem mindig kímélték az írói kéziratok emlékeit, elég ha Kosztolányi hagyatékának sorsára gondolunk (vagy – ha korábbi klasszikusainkra vetünk egy pillantást, akkor – Aranyéra). Nyilvánvalóan nem a levelek tekintendők műnek (bár ezt az állítást is lehetne cáfolni egy-két Babits-levéllal – lásd pl. Babits levelét Kosztolányihoz, Szekszárd, 1906. aug. 18. – 227.), viszont nem egy alkalommal előszövegnek számítanak⁴ – mint például Babits *Itália* című versének esetében 1908-ban, vagy később, a húszas évek derekán a *Halálftai* elkészültek. A levelek szövege pedig sokszor érzékelteti a javítások, áthúzások, betűtúvesztések stb. által írójának pillanatnyi állapotát. Mindezekből fontos alkotáslélektani, keletkezés- és befogadástörténeti megfigyelések szűrhetők le (ha nem csak a mindennapi ügyvitel üzenetváltásaira figyelünk). „A levél, a gondolat önmozgása, alkotássá válása ebben a szöveg-univerzumban kapja meg igazi távlatát.”⁵ E dokumentumok közzététele az *Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata*⁶ illetve a Babits-életmű kritikai kiadását szabályozó (kézirat) *Általános szerkesztési szabályzat* figyelembevételével zajlik.

A kritikai kiadás eddig megjelent négy kötetében 1198 Babits által vagy neki írt levél adatait találhatja meg az olvasó. Ez nem jelenti azt, hogy ugyanennyi szövegét olvashatjuk, hiszen több olyan irat is van, melynek egykori létre a többi, teljes dokumentum utalásából következtethetünk (persze még előfordulhat az is, hogy egyes levelek ismeretlen helyen lappanganak). Ha a hiányzó vagy töredékes írásokat nem számítjuk (van olyan, melynek csak a borítékja maradt fönn a címezéssel), akkor körülbelül 950–960 levelet tartalmaz a négy kötet, mely Babits életének 1890 és 1912 közötti, levelekben megragadható szakaszát öleli fel. Mivel a negyedik kötet korábban jelent meg, mint a harmadik, így a számozás egységességének megtartása végett a harmadik kötetbe egyes tételek számok mellett betűjeleket

is kaptak. Sajnos ugyanebben a kötetben – eltérően a többitől – nincs információ a dokumentumokat követő, az 1909 és 1911 közötti időszak levelezését bemutató tanulmányban arról, hogy hány elveszett vagy hiányzó levélre következtethetünk az utalásokból. Azonban így is körülbelül két és félszázra tehető azoknak a dokumentumoknak a száma, melyek ugyan tételszámot kaptak a kritikai kiadásban, de a hivatkozásokból bizonyítható létükön kívül semmit sem tudunk róluk. Csak találgatni lehet a teljes számról, hiszen a kötetekben feldolgozott levelek írásának idején rendszeresen küldtek az emberek egymásnak név- és születésnapra köszöntőket, amelyek „menetrendszerűen” érkezhettek – s ez alól a szokás alól Babits családja sem kivétel –, ám nem mindegyik maradt fönn.

A Babits által írt és neki címzett levelek időrendben követik egymást az egységes sorszámozás szerint a kötetekben. A hiteles közlés céljából betű- és formahűen adják közre a költő levelezését (előfordulhat, hogy csak másolatok állnak rendelkezésre, ezekben az esetekben ez a fajta pontosság sérülhet). Felmerülhet a kérdés, hogy mi számít levélnek, hiszen rengeteg, akár egy névjegyre gyorsan feljegyzett üzenet maradt a hagyatékban. A levél „tartalmi és formai jegyeit”⁷ tartalmazó iratok mind közlésre kerülnek, így a fogalmazvány, a névjegyre és cédulára írt üzenet, meghívó, kérvény és távirat, valamint a hivatalos irat is. Mielőtt Babits feleségül vette Tanner Ilonát (Török Sophie-t), voltak olyan barátságai, melyek a mester-tanítvány viszonyból mélyültek el, mint Komjáthy Aladárral vagy Szabó Lőrincsel való kapcsolata (utóbbi egy ideig Babits lakásában lakott). Azok a levelek, melyek igazolhatóan Babits gondolatait tartalmazzák, de idegen kéztől származnak (s ez mind Komjáthyval, mind Szabó Lőrincsel megeshetett, akárcsak a későbbi feleséggel, Török Sophie-val), szintén bekerültek a közölt dokumentumok közé. A bizonytalan keltezésű leveleket a megállapítható időhatárok végén közlik.

Minden kötet egységes felépítésű. A kötetekben közölt levelek számozása folyamatos (bár a hamarabb megjelent negyedik kötet miatt a harmadikban, mint említettük, betűjelek beiktatásával ezt módosítani kellett), a szövegek után minden esetben egy az adott időszakra vonatkozó kapcsolattörténeti összefoglaló következik, mely a feldolgozott levelek alapján beszámol Babits életének adott szakaszáról (lakásviszonyairól, életkörülményeiről, írói munkájáról), és amely nem pusztán filológiai értelemző adatokat tartalmaz, hanem mintegy korszakmonográfia is.

3 Kelevéz Ágnes: A keletkező szöveg esztétikája. Genetikai közelítés Babits költészetéhez, Bp., Argumentum K., 1998., 24.

4 Lásd: Sipos Lajos: A teleologikus és genetikai szöveggondozás Babits-szövegek alapján = S. L., Új klasszicizmus felé, Bp., Argumentum K., 2002., 233–242.

5 Sipos Lajos: A teleologikus..., i. m., 239.

6 A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Bizottságának közreműködésével összeállította Péter László, Bp., 1998.

7 Sipos Lajos: A levélíró Babits Mihály = Babits Mihály levelezése 1890–1906, i. m., 333.

Sajnos ez a második kötetre nem egészen igaz, mert a költő adott életszakaszának és levelezésének összevetése helyett (ahogy a többi kötetben található) egy vázlatos felsorolást kapunk Babits életének 1907 és 1909 közötti eseményeiről hónapos lebontásban. Ezek után a pályáját kezdő költő személyiségének és művészi érzékenységének taglálása következik, kétségkívül olvasmányosan, csak időnként korábbi és későbbi szövegekre támaszkodva.

Az élettörténet és a levelezés adott szakaszát összefoglaló tanulmány után következnek a *Jegyzetek*. Itt elsőként (fennmaradt levelek esetén) a kéziratra, majd az esetleges korábbi megjelenésre vonatkozó adatok találhatóak meg, a *Megjegyzések* a levél esetleges keltezési problémáiról számolnak be. A *Jegyzetek* utolsó adatsortja a *Magyarázatok*, melyek sorról-sorra kommentálják az adott dokumentum szövegét – az említett személyekre, helyekre, fogalmakra, nyelvjárási tényekre stb. utaló kijelentéseit. Minden kötet tartalmaz egy szakirodalmi rövidítésjegyzéket, mely a tanulmányban idézett szakirodalmi helyeket oldja föl, majd a levelek, nevek és művek mutatói következnek. A gyűjtemények végül az illusztrációkkal zárulnak.

Babits a hozzá küldött leveleket tudatosan megőrizte, később a lényegesebbnek tartott saját leveleit eredendően másolattal készítette (Kosztolányi Dezső hívta fel barátja figyelmét levelezésük későbbi irodalomtörténeti értékére és megőrzésének fontosságára). Babits *A Holnap* antológiájában való szereplésével rövid idő alatt „beérkezett” és „hivatalosan” is a költői céh tagja lett, s az egyre szerteágazóbbá vált kapcsolatrendszer miatt rengetegen fordultak hozzá kisebb-nagyobb kéréssel. Az iratanyag összegyűjtését és megóvását később a feleség, Török Sophie vállalta magára. A költő halála után egyes személyes tárgyai és könyveinek nagy része a Baumgarten-alapítvány könyvtárába kerültek, a levelezést (és műveinek kéziratait) azonban Török Sophie nem adta át a könyvtárnak, hanem később – a háború pusztításától tartva – a Magyar Tudományos Akadémia pincéjében talált nekik átmeneti őrzőhelyet. 1947-ben került vissza az özvegyhez a hagyaték kéziratosa, mely végleges elhelyezést 1952-ben nyert, amikor is az az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárába került. Rövidesen megindult e páratlan dokumentumgyűjtemény feldolgozása is, amelyhez csak Török Sophie, majd halála után a Basch Lóránt, Illyés Gyula és Keresztury Dezső alkotta kuratórium engedélyével lehetett hozzáférni. A levelezés legnagyobb része tehát a nemzeti könyvtárban található, de fontos levélanyag van a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeum Babits Emlékházában, ahol a családi leveleket őrzik (ezekből egy komoly gyűjtemény van ifj. Babits Istvánnak, a költő unokaöccsének a tulajdonában). A költő- és a kortársak népes társaságának

levelezési hagyatékát pedig a Magyar Tudományos Akadémia és a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárai őrzik.

Az első lépések megtételétől a vitákkal kísért beérkezésig: röviden így foglalhatnánk össze Babits életének 1890 és 1912 közötti eseményeit. Az első levelet író kisfiú 1890-ben Budapesten élt, apja (akivel – emlékei szerint – mindig jobban megértette magát, mint anyjával) ekkoriban a fővárosi királyi ítélőtábla bírása volt, akit azért rendeltek föl Budapestre, hogy az ítélőtáblán folyó ügyeknek gyorsabban a végére járjanak. Id. Babits Mihályt 1891-ben Pécsre helyezik a királyi tábla decentralizációja miatt, a család követi őt, az elemi iskolát fia itt folytatja, s majd itt kezdi el középiskolai tanulmányait a ciszterci rend gimnáziumában. Visszaemlékezése szerint első osztályban „kedves tantárgya a latin volt, élvezettel skandálta »a patogó hexameteret«, fordította »a nehéz pensumokat«, olvasta a mitológiát és a római történelmet.”⁸ Második korában lapot szerkesztett, melyben játékos társa volt nagynénje, Kelemen Ilona (vagy ahogy a család után Babits is hívta: a Nenne). Változó szorgalmú volt ebben az időben, harmadik korában tanulás helyett inkább olvasott (Vas Gerebent, Jókait és Verne-t). Franciául tanult, nem németül (Nennével franciául is váltott néhány levelet), s később meg akarta mutatni, hogy nem is olyan gyenge képességű, mint ahogy jegyeiből kitűnt, így negyedik év végére elnyerte az „osztályaranyat.” A következő év súlyos csapással volt terhes, 1898 tavaszán elvesztette apját. A család visszaköltözött Szekszárdra, a gimnazista Babits Pécsen maradt, ahol keresztapjánál, Kelemen Mihálynál lakott, kosztra pedig a szomszédban lakó Budayékhoz járt. Hatodikosként ismét rengeteget olvas, Petőfit és Aranyt, s később Vörösmartyt. 1898. szeptember 3-án a Szekszárd és Vidékében jelenik meg első önálló munkája, Julius Sturm német költő versének fordítása (Robur álnéven). Hetedik korában már több verset ír, önképzőkori tag lesz, végzősként pedig alelnöke a körnek, bírálatok szerzője, és egy komoly versgyűjtemény írója (ezek az *Angyaloskönyv* első költeményei). Az 1901-ben letett érettségi után – bár a családi hagyományoknak megfelelően jogásznak indult, és találni olyan levelet ebből az időből, melynek címe Babits Mihály „joghallgató úrnak” szól – Budapesten az egyetem bölcsészettudományi karára iratkozik be, először magyar-francia szakra, ahol is később a franciát felváltja a számára kedvesebb latinnal. Nagybátyjánál, Kelemen Imrénél lakik egyetemi éve alatt az Aréna (ma: Dózsa György) út 11-ben.

Az egyetemen közelebbi ismeretséget csak egy-két, életéből később teljesen eltűnő évfolyamtársával köt. Első levelezőtársa ekkor György Oszkár volt, akivel nem mé-

⁸ Sipos Lajos: Babits Mihály, Bp., Elektra Kiadóház, 2003., 15.

lyült ismeretsége barátsággá, mint a Négyesy-seminárium másik két híresebb tagjával, Kosztolányi Dezsővel és Juhász Gyulával. Ekkoriban váltak levelei művészetelméleti-filozófiai kérdések és műhelyproblémák megvitatási terepévé. Közismert tény Babits, Kosztolányi és Juhász Gyula barátsága, hármuk levelezése már 1959-ben meg is jelent.⁹ A három különböző alkatú, de azonos célú (ti. költővé válni és megújítani a magyar irodalmat) fiatalember törekvéseinek megkapó lenyomata levelezésük. Babits művészi éréseben meghatározó fontosságú az azonos ambíciójú társakkal való írásbeli eszmecsere. Levelezésében három kiemelt szakasz van, melyekben személye alakulása szempontjából a „mélyre ás”, és őszintén kitérül. ¹⁰ Az első 1903-tól 1909-ig tart. Ennek az időszaknak központi kérdése a *Mi a művészet?* és a *Hogyan születik a mű?* A levélbeli diskurzusnak a két főalakja minden bizonnyal Babits és Kosztolányi. A Négyesy-seminárium titkára, *A Holnap* későbbi főszerzője, Juhász Gyula el-elmaradott tőlük (mennyiségben is kevesebb levél fordult meg közte és Babits között, mint Babits és Kosztolányi viszonylatában). A közös vagy azzá teendő olvasmányok megtárgyalása éppoly fontos volt számukra, mint megszületett és éppen születő műveik elküldése egymás számára, s egymás véleményének kikérése. Mintha a nyilvánosság elé való kilépés előtt próbára tették volna magukat. Bármenyire is közel állt egymáshoz Kosztolányi és Babits, a művészetről eltérően vélekedtek. Mű és alkotója között Babits szorosabb kapcsolatot látott, mint Kosztolányi. Egymástól egészen el nem választhatónak tartotta őket, eltérően az 1905-ben a Budapesti Napló szerzőjévé váló Kosztolányitól, aki a műalkotás nyelvi megformáltságát tartotta elsődlegesnek, az alkotója nélkül is megálló művet tartotta fontosabbnak.

Babits „Az 1901 szeptemberében elkezdett egyetemi tanulmányokat végül az Arany János az 1877. év második felében című »szakvizsgálati dolgozat«-tal zárta le.”¹¹ Szóba jöhetett volna egy korábban megírt, nyelvészeti témájú kollokviumi dolgozatának továbbfejlesztése is, ám végül mégis Arany János mellett döntött (amúgy is közel érezte magához a Toldi szerzőjét). Négyesy László kitűnőt adott dolgozatára. Végzős bölcsészhallgatónak ezek után iskolát kellett keresnie, ahol gyakorlóévét le tudja tölteni. 1905. szeptember 30-tól a Zirc-Ciszterci Rend Bajai Katolikus Főgimnáziumába került „ideiglenes helyettes tanárnak.” Baján a Petőfi utca 52-ben, feltehetően rokonai kapcsolatok segítségével kapott szállást. „Veszekedem a gyerekekkel (t. i. a tanítványaimmal) és iszom a papokkal (a kollégáim-

mal): ez a mindennapi sorsom” – írja Kosztolányinak 1905. október 31-én.¹² A levelek között több-kevesebb rendszerességgel megjelennek kollégáinak születés- és névnapj vacsorameghívói. A család megelégedéssel vehette tudomásul, hogy Babitsból saját lábán megállni kész ember lett, mindenestre a költőnek nem esett rosszul az először bizonyára szokatlan helyen és helyzetben, ha hazulról tanácsokkal látták el (a költő gyakorlati életben való járatlansága nyomán egyébként „babicsolás”-nak hívták az ügyetlenkedést bajai tartózkodása alatt).

Ekkortól kéri Babitsot barátai arra, hogy – korábról leveleiben megismert művei alapján – lépjen a nyilvánosság elé (Kosztolányi ekkoriban – ugyan a Budapesti Napló munkatársaként – már rendszeresen publikált). Juhász Gyula hasonlóképp erre biztatja. Babits ettől egyelőre elzárkózik, de szorgalmasan írja tovább verseit (1906 márciusában egy szinte kötetnyi verset küld el Kosztolányinak), és fordít. Első tanítással töltött éve után pedagógiai vizsgát kell tennie, ami végül elfoglaltságai miatt (iskolai teendők, társasági kötelezettségei és mélyülő irodalmi elfoglaltsága) nem sikerült. A gyakorlóév leteltével azonban Babits arra számít, hogy Baján maradhat továbbra is, így eléggé lesújtja a hír, hogy a ciszterci gimnázium nem tart igényt tanári működésére. Kosztolányi révén (apjának közreműködésével) megpróbál Szabadkára kerülni egy megüresedett helyre, de egy helyi születésű tanárjelölttel szemben nem lehet esélye. 1906 nyarának végén ír csak kérvényt a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumba elhelyezés végett, októbertől pedig már a szegedi főreáliskola helyettes tanára. Latint tanít és magyart, a felsőbb osztályok ifjúsági könyvtárának gondját is rábízzák. Irodalmi munkássága egyre inkább kiteljesedik, amikor Juhász Gyula révén a Szeged és Vidéke című lap munkatársai közé kerül, több írása jelenik itt meg (versektől kezdve a színikritikákig). Az iskola vezetése meg van elégedve munkájával, 1907 tavaszán egy külföldi ösztöndíj lehetősége merül föl előtte, a tanári kar őt támogatja e jelöltségben, ám azt mégsem kapja meg, így Szegeden marad egészen 1908-ig.

Ez év nyarán nevezték ki Fogarasra rendes tanárnak, nyilvánvalóan nem előzmények nélkül (a minisztériumnak írt előterjesztésében a szegedi igazgató Babits érdemeinek elismerése mellett arról szól, hogy a reáliskolai latintanításban csak hosszú idő múlva lesz képes eredményt elérni). 1908. augusztus 27-én érkezett a költő Fogarasra. A tanév megkezdése előtt nyáron Olaszországban járt, az *Isteni színjáték* lefordításának gondolata lassan elhatározássá vált benne. A Mikszáth Kálmán köz-

9 Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése, szerk. Belia György, Bp., Akadémiai K., 1959.

10 Babits életének és levelezésének e három szakaszáról lásd: Sipos Lajos: A levél mint irodalomtörténet..., i. m., 177–180.

11 Sipos Lajos: Babits Mihály, i. m., 29.

12 Babits Mihály Kosztolányi Dezsőnek – Baja, 1905. október 31. (181.) = Babits Mihály levelezése 1890–1906, i. m., 177.

benjárása nyomán alapított fogarasi állami főgimnáziumban történelmet, latint tanított, osztályfőnök volt és a fő-ső osztályosok ifjúsági könyvtárának őre. Felszólalásával, előadásaival, írásaival zárkózottsága és száműzöttség-érzése ellenére jelen volt az iskola és a város kulturális életében, néhány kollégájával baráti viszonyt is sikerült kialakítania. 1908 szeptemberének nagy eseménye A Holnap című antológia megjelenése. Juhász Gyula, aki ekkor Nagyváradon tanított, még az év elején kezdte el a gyűjtemény megszervezését. Babits elzárkózott a verset kérő levelek vagy kérések elől, ám végül öt verse mégis belekerült a kötetbe, melynek szeptember 27-én tartott bemutatóján Babits nem jelent meg. A kritikák többnyire pozitívan emlegették. Már maga is azon gondolkodott, hogy verseivel a nyilvánosság elé lép, s Juhász Gyulán keresztül igyekezett A Hét és a Nyugat címét megtudni. Novemberben versek jelentek meg tőle az év januárjában indult Nyugatban, a decemberi szám pedig már Babits költeményeivel indult. Furcsa módon – míg a fővárosban róla beszéltek – ő Fogarason a középiskolai tanárok mindennapjait élte, de a város magyar hivatalnokrétegének életében (mely ugyanúgy átmeneti állapotnak tartotta ottlétét) nem vett részt. „Otthon a könyvekbe temetkeztem, s mint valóságos időmilliomos, megtanultam görögül” – írta 1937-ben.¹³

Időközben egyre több lap kér tőle írást, 1909-ben pedig megjelenik első verseskötete, a *Levelek Iris koszorújából* címen az abban az évben megalapított Nyugat Könyvkiadó kiadásában. Fenyő Miksa a kizárólagos munkatársi viszony ajánlatával keresi meg a következő év nyarán a folyóirat részéről. A megjelent munkáin kívül járó honoráriumon felül évi 400 koronás juttatást ajánlott a költőnek (aki a Nyugathoz haláláig lojális maradt). Tanári előmenetelét illetően pedig többen, főleg a Nyugat részéről igyekeztek mindent megmozgatni annak érdekében, hogy Babitsot áthelyezzék. Egy ideig fennállt a lehetősége (Pethő Sándoron, a későbbi Magyar Nemzet alapítóján keresztül, aki ismeretlenül kereste meg a költőt levélben), hogy Óbudára kerüljön, de az ottani igazgató viselkedésén ez a terv is elbukott. Babits ragaszkodott az állami alkalmazáshoz, ezért két további eshetőség is kihasználatlan maradt, ugyanis a Fővárosi Könyvtárban örömmel fogadta volna a költőt Szabó Ervin, valamint felmerült egy fővárosi kezelésű gimnáziumban betölthető tanári állás is. Babits végül 1911 nyarának végén Újpestre került a Magyar Királyi Állami Gimnáziumba. Közben megjelent második verseskötete, a *Herceg, hátha megjön a tél is!* Újpesten nem fogadták egyöntetű lelkesedéssel. Vagy azzal vádolták meg a

(helyi és országos) lapok, hogy a Budapest közelébe való áthelyezés érdekében belépett a Mária Kongregációba, vagy azzal, hogy egy olyan folyóirat munkatársa, mint a *Nyugat*, mely nemzetietlen, idegen szellemiségű és destruktív. Amíg nem talált lakást, ismét nagybátyjánál, Kelemen Imrénél élt – mint egyetemista korában. Végül a közeli Rákospalotára költözött, ahonnan villamossal lehetett a városba menni (ennek irodalmi emléke – a „véres csütörtök” mellett – a *Május huszonhárom Rákospalotán* című verse). Babits édesanyja és húga több levelet váltott vele új lakása berendezési tárgyainak ügyében, sok mindent hazulról kapott, könyveit Fogarasról pedig Kontesveller Károly gyógyszerész-barátja küldi utána. (Az új otthonról Kosztolányi az Életnek 1912-ben készített fényképes riportot.) Meghatározó ismeretségekre tesz Újpesten szert: Itália-szeretete Hendel Ödön történelem-földrajz szakos kollégájával köti össze, majd tanítványai közül a Komjáthy Aladárhoz fűződő mester-tanítványi viszony mélyül el barátsággá. (Hendel Ödön újpestiként több fontos adattal szolgált később az Újpeestet megrajzoló *Kártyavár* című regényéhez.) Itt ismerkedik össze a tisztviselőtelepi gimnáziumban tanító matematikussal, Dienes Pállal, akinek felesége, Dienes Valéria távoli rokona is volt.

Nemcsak térbelileg került közel Budapesthez, hanem egyre kiterjedtebb kapcsolatok fűzték az irodalmi-társadalmi élet alakjaihoz. Móricz Zsigmond, Schöpflin Aladár, Jászi Oszkár – csak, hogy a legismertebbeket említsük. Mindeközben folyamatosan jelennek meg tanulmányai, kritikái, és tovább dolgozik Dante-fordításán. Bírálatai néha értetlenséggel vegyes sértődöttséget eredményeztek, mint Paulovics István selmecebányai gimnáziumi tanár esetében, akinek Reviczky Gyuláról írott könyvéről fogalmazott meg Babits elmarasztaló kritikát. A megbírált tanár sértettségében a költőnek küldött levelében a szárnyát bontogató modern magyar irodalomról (és így Babitsról is) írta meg elítélő véleményét.

Nehezen találta meg a hangot igazgatójával, Klima Lajossal, ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy el akart jönni Újpestről. 1912 nyarán tett egy olaszországi körutazást, az 1912/1913-as tanévet még Újpesten kezdte (osztályfőnök is lett), de a Nyugat körének és Dienes Pál közvetítő fellépésének köszönhetően 1912 novemberétől már a tisztviselőtelepi gimnázium tanára volt. A Fogarason elkezdett Dante-fordítás első része, a *Pokol* az év tavaszán már készen volt, a kiadás első példányai pedig tisztviselőtelepi munkába állásának idején jelentek meg.

Ennek a huszonkét évnek a történetét mutatja meg közelről a kritikai kiadás eddig megjelent négy kötete, keresztmetszetét adva egy régmúlt kornak és egy kivételes életnek.

Csábi Domonkos

¹³ Babits Mihály: Keresztülkasul az életemen, Budapest, Kairosz Kiadó, 1997., 36.